

**Zavod za statistiku
Crne Gore**

**Zavod za zapošljavanje
Crne Gore**

**PRIRUČNIK O NAČINU UTVRĐIVANJA
ANKETNE I REGISTROVANE STOPE
NEZAPOSLENOSTI**

Podgorica, mart 2015.

Članove Radne grupe

MONSTAT:

1. Gojko Dragaš, načelnik
2. Ivana Tanjević, viši savjetnik III
3. Nataša Šaranović, načelnik u IT sektoru
4. Milica Pavlović, viši savjetnik I, uzorkaš

ZAVOD ZA ZAPOŠLJAVANJE:

5. Ratko Bakrač, načelnik Odsjeka za plan i analizu
6. Jovan Kostić, načelnik Odsjeka za statistiku
7. Darko Kuzmanović, samostalni savjetnik II za statistiku
8. Sonja Jovanović, glavni projektant – programer
9. Goran Bujanja, pomoćnik direktora

EKSPERT

10. Antonio Discenza

Sadržaj:

1.	Uvod	4
2.	Anketa o radnoj snazi u Crnoj Gori	5
2.1.	Pregled	5
2.2.	Dizajn uzorka	6
2.3.	Prikupljanje podataka	7
2.4.	Obrada podataka, objavljivanje i kvalitet	8
2.5.	EU-ARS klasifikacija radne snage	10
3.	Registar nezaposlenih iz Zavoda za zapošljavanje Crne Gore	13
3.1.	Kriterijumi Registra nezaposlenih ZZZCG	15
3.2.	Prava i obaveze nezaposlenih lica	15
4.	Ključne razlike ILO i Registrovane nezaposlenosti	19
5.	Kako Zavod za statistiku i Zavod za zapošljavanje izračunavaju stopu nezaposlenosti	23
6.	Alternativno mjerenje stopa Registrovane nezaposlenosti	24
7.	Različite mjere za različite svrhe: kada koristiti koju?	25
8.	Glavni zaključci i preporuke	27
9.	Reference	29

1. Uvod

Na predlog Evropske komisije, Zavod za statistiku (MONSTAT) i Zavod za zapošljavanje Crne Gore (ZZZCG) formirali su Radnu grupu (mart 2013. godine) za izradu Priručnika koji će predstaviti metodologije koje se koriste za izračunavanje dvije mjere stope nezaposlenosti koje trenutno postoje u Crnoj Gori, i koji će objasniti metodološke razlike između istih. U izradi Priručnika učestvovao je i međunarodni ekspert iz oblasti zaposlenosti i nezaposlenosti, koji je dao značajan doprinos u analizi oba koncepta nezaposlenosti, ukazujući na prednosti i nedostatke svakog od njih.

Pomenute dvije mjere stope nezaposlenosti su:

- Stopa anketne nezaposlenosti dobijena na osnovu istraživanja Ankete o radnoj snazi, koju sprovodi Zavod za statistiku Crne Gore (MONSTAT), shodno Zakonu o statistici i statističkom sistemu Crne Gore ("Službeni list CG", broj 18/12 od 30.03.2012. godine),
- Stopa registrovane nezaposlenosti, koju objavljuje Zavod za zapošljavanje Crne Gore (ZZZCG), na osnovu podataka dobijenih iz evidencija propisanih Zakonom o evidencijama iz oblasti rada i zapošljavanja ("Službeni list RCG", broj 69/2003, od 25.12.2003. godine).

Priručnik sadrži: opis istraživanja Ankete o radnoj snazi u Crnoj Gori, definicije zaposlenosti i nezaposlenosti prema Međunarodnoj organizaciji rada (U daljem tekstu MOR), opis Registra nezaposlenosti od strane Zavoda za zapošljavanje Crne Gore, ključne razlike između anketne i registrovane nezaposlenosti, metode koje koriste Zavod za statistiku i Zavod za zapošljavanje za utvrđivanje stope nezaposlenosti, listu specifičnih namjena ove dvije različite mjere i predloge za dalje poboljšanje.

Ova dva koncepta nezaposlenosti imaju različitu definiciju, učestalost i relevantnost u konkretnom opsegu primjene u analizi tržišta rada i prognoziranja, kao i za politike tržišta rada. Stoga oni imaju drugačiju ulogu i svrhu, ali i različite prednosti i nedostatke. Zbog mnogih razlika ove dvije stope mogu biti različite, mogu da idu u istom ili suprotnom smeru, mogu imati različite trendove, stvarajući tako konfuziju među korisnicima.

Međutim, nijedan od ova dva koncepta ne može biti zamijenjen drugim. Ovaj priručnik je napisan sa ciljem da pomogne kreatorima politike, medijima i drugim korisnicima da razumiju razlike između ova dva koncepta nezaposlenosti, ali i da da predloge o njihovoj upotrebi u odgovarajućem kontekstu.

2. Anketa o radnoj snazi u Crnoj Gori

2.1. Pregled

Anketa o radnoj snazi (u daljem tekstu ARS) u Crnoj Gori sprovodi se od 2004-2007. godine kao godišnje istraživanje dok se od 2008. godine sprovodi kontinuirano tokom čitave godine a rezultati istraživanja se objavljuju kvartalno. U skladu sa Zakonom o statistici i statističkom sistemu Crne Gore ("Službeni list CG", broj 18/12 od 30.03.2012. godine), i Programom zvanične statistike (Sl. list Crne Gore", br. 13/14), organizaciju, prikupljanje podataka, kao i njihovu obradu vrši Zavod za statistiku Crne Gore (MONSTAT).

ARS pruža kvartalne i godišnje procjene koje se odnose na lica sa prebivalištem u Crnoj Gori u vezi sa glavnim karakteristikama tržišta rada, kao što su zaposlenost, nezaposlenost, neaktivnost, radni sati, zanimanje, ekonomske aktivnosti i druge varijable. Ona takođe pruža informacije o nekoliko važnih socio-demografskih karakteristika, kao što su pol, starost, obrazovanje, region stanovanja i karakteristike domaćinstva (trajanje odsustva iz domaćinstva, razlog za odsustvo iz domaćinstva).

Demografski podaci se prikupljaju za sve starosne grupe, dok se pitanja u vezi sa radnim statusom na tržištu rada postavljaju samo osobama starosti 15 godina ili starijim. Ovo "radno sposobno stanovništvo" se razvrstava u jedan od tri radna statusa (zaposleni, nezaposleni, neaktivni) u skladu sa njihovom objektivnom situacijom tokom referentne nedjelje (a ne prema formalnom statusu ili njihovom sopstvenom viđenju).

ARS se sprovodi u skladu sa standardima i preporukama Međunarodne organizacije rada (u daljem tekstu MOR), kao i u skladu sa evropskim zakonodavnim aktima Savjeta i Parlamenta¹, i sa zahtjevima Evropskog zavoda za statistiku (EUROSTAT), u vezi sa metodologijom, organizacijom, procedurom uzorkovanja, dizajnom upitnika i definicijama zaposlenosti i nezaposlenosti. Usklađenost koncepata, definicija, klasifikacija i metodologija omogućava da se veliki broj podataka dobijenih iz Ankete o radnoj snazi iz Crne Gore može upoređivati sa ekvivalentnim podacima iz drugih zemalja, posebno evropskih.

Glavni pokazatelji koji proističu iz Ankete o radnoj snazi se koriste za mjerenje dinamike tržišta rada i praćenja ciljeva politike zapošljavanja u Crnoj Gori, kao i za međunarodna poređenja (države članice Evropske unije, Evropsko udruženje za slobodnu trgovinu (EFTA) i druge zemlje kandidati, Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj (OECD). Ključni korisnici rezultata ARS-a uključuju Eurostat i Evropski statistički sistem, međunarodne organizacije, novinske agencije i istraživače.

¹ Glavno zakonodavstvo je Uredba Savjeta (EZ) br. 577 / 98 od 9. marta 1998. godine o organizaciji istraživanja o radnoj snazi na uzorku

2.2. Dizajn uzorka

Ciljna populacija se sastoji od svih lica sa prebivalištem u Crnoj Gori koji žive u privatnim domaćinstvima. Okvir za uzorak od 2012. godine je "Popis stanovništva, domaćinstava i stanova iz 2011". Do 2012. godine je to bio "Popis stanovništva, domaćinstava i stanova iz 2003".

Primjenjuje se dvoetafni uzorak i stanovništvo je stratifikovano na 8 stratuma definisanih po regionu i stepenu urbanizacije:

- Urbani dio glavnog grada Podgorice,
- Urbani dio centralnog regiona, bez opštine Podgorica,
- Urbani dio sjevernog regiona,
- Urbani dio primorskog regiona,
- Ruralni dio opštine Podgorice-a,
- Ruralni dio centralnog regiona, bez opštine Podgorica,
- Ruralni dio sjevernog regiona i
- Ruralni dio primorskog regiona.

Primarne jedinice uzorkovanja (PSU - primary sampling units) su popisni krugovi iz "Popisa stanovništva, domaćinstava i stanova iz 2011.

Uzorak se određuje korišćenjem slične procedure za bilo koji od osam stratuma:

- U prvoj fazi, uzorak popisnih krugova je izabran primjenom slučajnog uzorka sa selekcionom vjerovatnoćom srazmjernom broju domaćinstava u tom krugu. Uzorak prati rotacionu šemu 2-(2)-1 (vidjeti sliku 1 ispod), što znači da je svaki popisni krug uključen u uzorak u dva uzastopna kvartala, nakon toga je van uzorka sledeća dva kvartala, a zatim je ponovo uključen u jednom kvartalu. Nakon isteka tog kvartala izabrani popisni krug se isključuje iz uzorka i može biti ponovo uključen samo nakon dugog vremenskog perioda.
- U drugoj fazi domaćinstva su za svoj prvi intervju izabrana slučajnim uzorkom iz uzorka popisnih krugova. Odabrana domaćinstva su nasumično raspoređena u jednu od 13 nedjelja kvartala, kako bi se dobila ujednačena raspodjela. Prateći rotacionu šemu, ista domaćinstva moraju biti intervjuisana po drugi put posle 13 nedjelja (3 mjeseca), i po treći put posle 52 nedjelje (jedna godina).

sl.1a – Rotaciona šema domaćinstava

Rotaciona šema domaćinstava	2011				2012				2013			
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4
A	A3											
B		B3										
C			C3									
D	D2			D3								
F	F1	F2			F3							
G		G1	G2			G3						
H			H1	H2			H3					
I				I1				I3				
J					J1	J2			J3			
K						K1	K2			K3		
L							L1	L2			L3	
M								M1	M2			M3
N									N1	N2		
O										O1	O2	
P											P1	P2
Q												Q1

sl.1b – Kvartalna i godišnja veličina uzorka prema rotacionim grupama

Rotaciona šema domaćinstava	2011				2012				2013			
	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4	Q1	Q2	Q3	Q4
A	910											
B		910										
C			910									
D	910			910								
F	910	910			910							
G		910	910			910						
H			910	910			910					
I				910	910			910				
J					910	910			910			
K						910	910			910		
L							910	910			910	
M								910	910			910
N									910	910		
O										910	910	
P											910	910
Q												910
kvartalni uzorak	2730	2730	2730	2730	2730	2730	2730	2730	2730	2730	2730	2730
godišnji uzorak	10 920				10 920				10 920			

Dakle, svaki nedjeljni uzorak se može podijeliti u tri jednaka poduzorka: domaćinstva koja su prvi put u uzorku (P1 u 2013Q3), drugi put (O2 u 2013Q3) ili treći put (L3 u 2013Q3). Na nivou grupne rotacije domaćinstava imamo preklapanje uzorka od 33% u dva uzastopna kvartala, i preklapanje uzorka od 33% u istom kvartalu dvije uzastopne godine (preklapanje od 33% postoji takođe u dva uzorka u periodu smjene od 3 mjeseca).

Ukupan broj domaćinstava u kvartalnom uzorku je 2 730, a godišnji uzorak čini 10 920 domaćinstava. Prema propisima Eurostata, nedjelja počinje u ponedjeljak i završava se u nedelju. Prva nedjelja u godini je nedjelja koja uključuje prvi četvrtak. Prvi referentni kvartal se sastoji od 13 uzastopnih nedjelja počevši od te nedjelje.

Ovakav dizajn uzorka obezbjeđuje da je svaki kvartalni uzorak ravnomjerno rasprostranjen u svim nedjeljama kvartala (vidi sliku desno).

sl.1c – Nedeljna i kvartalna veličina uzorka po rotacionim grupama

Rotaciona šema domaćinstava	III kvartal 2013													
	N1	N2	N3	N4	N5	N6	N7	N8	N9	N10	N11	N12	N13	Total
L	70	70	70	70	70	70	70	70	70	70	70	70	70	910
O	70	70	70	70	70	70	70	70	70	70	70	70	70	910
P	70	70	70	70	70	70	70	70	70	70	70	70	70	910
kvartalni uzorak	210	210	210	210	210	210	210	210	210	210	210	210	210	2730

2.3. Prikupljanje podataka

Jedinica izbora i jedinica posmatranja u anketi je domaćinstvo izabrano u uzorak, kojim se smatra:

A) svaka porodična ili druga zajednica lica koja izjave da zajedno žive i troše svoje prihode za zadovoljavanje osnovnih životnih potreba (troškovi stanovanja, ishrane

itd.), bez obzira da li se u vrijeme anketiranja svi članovi nalaze u mjestu gdje je domaćinstvo nastanjeno ili van tog mjesta;

- B) svako lice koje živi samo (samačko domaćinstvo), a koje nema svoje domaćinstvo u drugom mjestu, koje živi u posebnom ili djeljivom stanu ili kao samac-podstanar, bez obzira da li stanuje u istoj sobi sa drugim samcem ili s članovima domaćinstva-stanodavca, ali s njim ne troši svoje prihode, nego samo plaća usluge stanovanja.

Ovo istraživanje ne obuhvata kolektivna domaćinstva (dom ili hotel za samce, studentski dom, dom za djecu i mlade sa teškoćama, dom za socijalno ugroženu djecu, dom za penzionere i starije osobe, dom za odrasla lica sa invaliditetom, kolektivni smještaj raseljenih lica, vjerske institucije, itd.)

Jedinice anketiranja su svi članovi domaćinstva, bez obzira na uzrast i trenutno prisustvo u kući. Podatke prikuplja oko 30 anketara, uzimajući informacije direktno od uzorkovanih pojedinaca. Međutim, dozvoljeno je da jedna osoba (18 godina ili starija) daje odgovore za druge članove domaćinstva. Podaci se prikupljaju metodom "lice u lice" i za prikupljanje podataka se koristi papirni upitnik.

2.4 Obrada podataka, objavljivanje i kvalitet

Korišćenje ažuriranih demografskih podataka omogućava da se podaci iz ARS-a odražavaju na prirodne promjene stanovništva u Crnoj Gori i njenim opštinama, i omogućava upoređivanje tih podataka u vremenu i prostoru. Za ovu svrhu Monstat izračunava procjene stanovništva sredinom godine i to po starosnim grupama, polu i opštinama.

Pored demografskih podataka, u svakom kvartalu ARS koristi i podatke iz drugih izvora ili registara da poboljša svoj kvalitet. Jedan od tih izvora je administrativni izvor zaposlenosti (Centralni registar Poreske uprave) koji pruža podatke o formalnoj ili registrovanoj zaposlenosti, i obuhvata sva lica koja su potpisala ugovor o radu sa kompanijom, institucijom ili organizacijom, kao i sa individualnim poslodavcima, bez obzira na to da li su zaposleni za stalno ili privremeno i da li rade puno ili skraćeno radno vreme.

Svi podaci dobijeni kroz Anketu o radnoj snazi za dati kvartal ili za datu godinu imaju punu unutrašnju koherentnost, jer su sve bazirane na istim mikro-podacima i obračunavaju se koristeći iste metode procjene. Stope/odnosi su izračunati iz podataka iskazanih u apsolutnim vrijednostima (tj. broj lica).

Kada se posmatraju kvartalni i godišnji podaci može se reći da postoji neznatan stepen nekoherentnosti između njih, zbog toga što godišnji podaci nijesu izvedeni kao prosjek kvartalnih pondera, već se za cjelokupni godišnji uzorak vrši ponovno računanje pondera.

U poslednjih 10 godina u ARS-u je urađeno nekoliko poboljšanja u metodologiji, primjenama novih klasifikacija i usaglašavanja definicija sa međunarodnim konceptima. Ove "neophodne" promjene, međutim, donijele su neke razlike u podacima, ali i prekid u vremenskim serijama:

- a) Okvir za odabir uzorka u anketama koje su se sprovodile do 2003. godine bio je Popis stanovništva, domaćinstava i stanova iz 1991. godine, i istraživanje je sprovedeno na uzorku od oko 500 domaćinstava. Okvir za odabir uzorka za istraživanja od 2004. do 2008. godine bio je Popis stanovništva, domaćinstava i stanova iz 2003. godine, a istraživanje je sprovedeno na 900 domaćinstava, i u tom periode ARS se sprovodio godišnje. Od 2008. do 2011. godine ARS se sprovodi kvartalno i okvir za izbor uzorka je i dalje Popis 2003. godine, ali se broj domaćinstava u uzorku mijenja i u tom period iznosi 2 730 kvartalno. Okvir za izbor uzorka istraživanja nakon 2012. godine je Popis stanovništva, domaćinstava i stanova iz 2011., i istraživanje se sprovodi na 2 730 domaćinstava kvartalno (10 920 godišnje).
- b) Osim toga, u međuvremenu, definicija stanovništva radnog uzrasta se promijenila. U ranijim istraživanjima radno stanovništvo činili su svi stanovnici uzrasta od 15 do 64 godina (do 2007. godine), dok trenutno ono pokriva sve osobe od 15 godina i starije.

Rezultati koji se dobijaju iz anketa na bazi uzorka podložni su uobičajenim vrstama grešaka u vezi sa tehnikama uzorkovanja i intervjuima:

1) Greške uzorkovanja su karakteristika svih istraživanja koja se rade na uzorku i izazvane su posmatranjem uzorka kao dijela populacije. Veličina uzoračke greške može da se kontroliše preko veličine uzorka i dizajna uzorka. Međutim, za neke manje domene (nivoje ili grupe podataka) koje imaju nedovoljan broj jedinica u uzorku, visoke uzoračke greške dovode do nepouzdanih i nestabilnih rezultata.

2) Ne-uzoračke greške su:

- Greške obuhvata: Over-coverage (prekomjerna pokrivenost) koji nastaje zbog obuhvatanja nepostojećih ili nenaseljenih kuća ili zbog stanovništva koje više ne živi u zemlji. Under-coverage je problem koji nastaje zbog nedovoljne pokrivenosti, odnosno neažuriranja okvira koji služi za izbor uzorka (npr. neobuhvatanje novoizgrađenih stanova koji se naseljavaju, koa i neobuhvatanje lica koja se dosele u neko mjesto sa namjerom da tu ostanu godinu i duže). Takođe, tokom istraživanja moguće je naići i na problem da se više domaćinstava evidentiraju kao jedno domaćinstvo u listi koja predstavlja okvir ili obrnuto, što je takođe jedan od razloga over-coverage i under-coverage.
- Greške mjerenja i obrade nastaju obično zbog upitnika, vrste ankete, anketara, grešaka u odgovoru, kodiranja, unosa podataka, editovanja i imputacije podataka itd.

- Nedobijanje odgovora je često zbog odbijanja ili ne uspostavljanja kontakta. U tom slučaju javlja se razlika između podataka koji su dobijeni na osnovu prikupljenih podataka (obično dio planiranog uzorka) i onih koji bi bili izračunati da je realizovan kompletan uzorak.

2.5 Klasifikacija radne snage prema Anketi o radnoj snazi

Prema Anketi o radnoj snazi lica sa prebivalištem u Crnoj Gori koje živi u domaćinstvima u datoj zemlji klasifikuje se na sledeće grupe na tržištu rada:

- Aktivno stanovništvo ili radnu snagu, koja je zbir dvije odvojene grupe:
 - Zaposleni
 - Nezaposleni
- Neaktivno stanovništvo, su one osobe koje nijesu klasifikovane kao zaposleni ili kao nezaposleni.

Radno sposobno stanovništvo predstavlja populaciju od 15 godina i više, i njega čini aktivno i neaktivno stanovništvo.

Najznačajniji indikatori koji proizilaze iz ove klasifikacije radne snage su:

- Stopa aktivnosti - predstavlja procenat aktivnog stanovništva od broja radno sposobnog stanovništva.
- Stopa zaposlenosti - predstavlja procenat zaposlenih lica od broja radno sposobnog stanovništva.
- Stopa nezaposlenosti - predstavlja procenat nezaposlenih lica od broja aktivnog stanovništva.

Ciljna populacija u Anketi o radnoj snazi je stanovništvo sa prebivalištem u Crnoj Gori (tj. rezidentno stanovništvo), koje je u Evropskom sistemu računa (ESA95) definisano na sledeći način: a) lice pripada grupi rezidentnog stanovništva neke zemlje ukoliko ono boravi ili namjerava da ostane na ekonomskoj teritoriji te zemlje za period od godinu dana ili više; b) član rezidentnog domaćinstva nastavlja da bude rezident, čak i ako često putuje van ekonomske teritorije, jer njegov centar ekonomskog interesa ostaje u privredi u kojoj je on rezident (primjer: sezonski radnik koji svake godine radi 6 mjeseci u zemlji, a 6 mjeseci u drugoj zemlji, mora biti anketiran u zemlji u kojoj on/ona ima svoje ekonomske interese, porodični stan).

Nezaposlena lica su u ARS-u identifikovana u skladu sa standardima MOR-a i prema operativnoj definiciji iz Uredbe Evropske komisije (EK) 1897/2000.

Prema ovim definicijama nezaposlenost obuhvata osobe starosti od 15 do 74, koje su:

- a) bile bez posla tokom referentne nedjelje, tj. niti su imale posao, niti su bile na poslu (jedan sat ili više) u plaćenom zaposlenju ili samozaposlenju;
- b) trenutno raspoložive za rad, odnosno bile su dostupne za rad u svojstvu zaposlene ili samozaposlene osobe u toku dvije nedjelje nakon referentne nedjelje;
- c) aktivno tražile posao, tj. preduzele konkretne korake u samozaposlenju ili pronalaženju plaćenog posla u periodu od četiri nedjelje zaključno sa referentnom nedjeljom ili osobe koje su našle posao koji će početi kasnije, odnosno u roku od najviše tri mjeseca.

Gore pomenuta Uredba, takođe sadrži tzv. dvanaest principa za formulaciju pitanja o radnom statusu, koji se bave: a) pozicijom pitanja za prikupljanje radnih statusa prema definiciji MOR-a; b) slaganjem, vrstom i sadržajem pitanja o zaposlenosti kako bi se posebno identifikovali ljudi koji imaju posao onda kada su privremeno odsutni sa posla (osobe na odmoru), osobe sa manjim poslom, čak i onim u trajanju od jednog sata, kao i neplaćeni porodični radnici; c) referentnim periodom za zaposlenost, za aktivno traženje posla i za dostupnost. Od ovih principa dva se bave gore pomenutim uslovom c) navodeći precizno šta su to Aktivne metode traženja i kakav treba da bude njihov redosled u upitniku.

Da bi se smatralo nezaposlenim, lice treba da se izjasni da je koristilo jednu od ovih aktivnih metoda: da je bilo u kontaktu sa javnom službom za zapošljavanje u cilju pronalaženja posla, da je bilo u kontaktu sa privatnom agencijom u cilju pronalaženja posla, da je apliciralo direktno kod poslodavaca, da se raspitalo među prijateljima, rođacima, u sindikatima, itd., da je postavljalo ili odgovaralo na oglase za posao, da je razmatralo oglase za posao, prolazilo testove i provjere, ili bilo na intervjuima, da je bilo u potrazi za zemljištem, objektima ili opremom, podnosilo zahtev za dozvole, licence za finansijska sredstva. Što se tiče "kontakta sa Zavodom za zapošljavanje u cilju pronalaženja posla" jasno je navedeno šta se smatra aktivnim traženjem (npr. prijavljivanje ispitanika na Zavod za zapošljavanje po prvi put), a šta nije aktivno traženje (npr. administrativno obnavljanje registracije za potraživanje naknade za nezaposlene).

Važno je uzeti u obzir da uslov a) sadržan u definiciji nezaposlenosti podrazumijeva da samo lica koja su klasifikovana kao "nijesu zaposleni" u skladu sa konceptom MOR-a mogu biti klasifikovana kao nezaposlena ako zadovoljavaju ostala dva uslova. To znači da se MOR-ova definicija o nezaposlenosti implicitno odnosi na MOR-ovu definiciju o zaposlenosti.

U ovom trenutku², definicija Zaposlenosti nije sadržana u Uredbi kao što je to slučaj sa definicijom Nezaposlenosti. Međutim, objašnjenja koja EUROSTAT priprema

² Radna grupa koju je inicirao Eurostat u 2012. je završila svoj mandat predlažući operativnu definiciju zaposlenosti i model upitnika koji bi mogao da bude dio novog pravnog okvira EU- ARS.

svake godine vodeći se smjernicama MeĐunarodne organizacije rada, sadrže pravila implementacije koja jasno ukazuju na ono što treba da se smatra zaposlenošću, a šta ne.

Prema ovim pravilima lica stara 15 godina i starija, se klasifikuju kao zaposlena ako:

- 1) su obavljala bilo koju vrstu posla za platu ili profit tokom referentne nedjelje jedan sat ili više (uključujući i porodične radnike, ali ne i obavezano vojno regrutovanje ili rad u javnom interesu).
- 2) nijesu radila, ali su imala posao ili biznis sa kog su odsustvovali tokom referentne nedjelje (uključujući porodične radnike).

Stoga, zaposleni je osoba koja obavlja bilo kakav posao za platu ili profit tokom referentne nedjelje, čak i u trajanju od jednog sata. Plata obuhvata novčane isplate ili "plaćanje u naturi" (plaćanje u robi ili uslugama umjesto novca), bez obzira da li je plaćanje primljeno u nedjelji kada je posao obavljen ili ne.

Dvije glavne kategorije zaposlenih su:

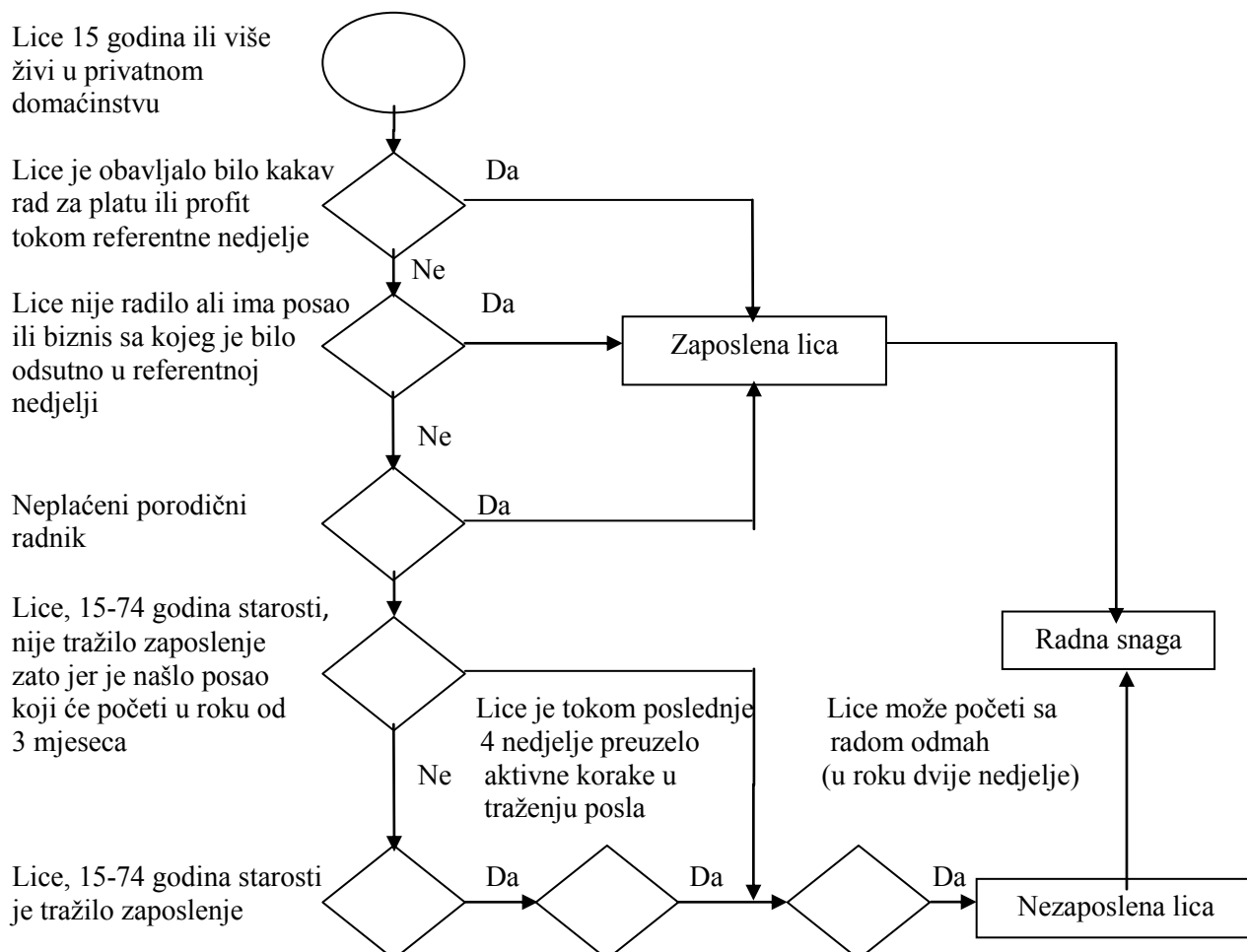
- Samozaposlena lica: Lica koja rade u svom biznisesu, profesionalnoj praksi ili na farmi u cilju sticanja profita (koja zapošljavaju najmanje jedno drugo lice, ili koja ne zapošljavaju druga lica), čak i ako preduzeće ne uspijeva da napravi profit.
- Zaposleni: Lica koja rade kod državnog ili privatnog poslodavca i koja primaju nadoknadu u vidu plate, naknade, napojnice, plaćanje u zavisnosti od učinka ili plaćanje u naturi; uključeni su i pripadnici oružanih snaga.

Zaposlenim se smatra takoĐe :

- Osoba koja uzgaja poljoprivredne proizvode ukoliko je vlasnik poljoprivredne proizvodnje (npr. usjevi, stoka, drvo, ulov ribe, itd.) i ukoliko ispunjava jedan od sledećih uslova: a) poljoprivredna proizvodnja je namijenjena za prodaju ili razmjenu, čak i ako je u pitanju samo mali dio toga, b) poljoprivredna proizvodnja je namijenjena isključivo za sopstvenu potrošnju i ona predstavlja važan doprinos ukupnoj potrošnji tog domaćinstva.
- Porodični radnik, tj. lice koje pomaže ostalim članovima domaćinstva u voĐenju porodičnog posla ili poljoprivrednog gazdinstva, bez ikakve formalne isplate, a pod uslovom da se oni ne smatraju zaposlenima.
- Osobe na obučavanju (pripravnici ili stažisti) koje primaju platu u gotovini ili posrednim olakšicama.
- Lice koje je ne radi jer je na prinudnom odmoru, a koje ima uvjerenje o povratku na posao u roku od 3 mjeseca ili nastavlja da prima $\geq 50\%$ plate od svog poslodavca.

Slika 2 prikazuje grafikon protoka koji se koristi na međunarodnom nivou za klasifikaciju radne snage.

Slika 2: Klasifikacija radne snage u EU-ARS (Izvor: Eurostat)

3. Registar nezaposlenih Zavoda za zapošljavanje Crne Gore

Zavod za zapošljavanje Crne Gore obavlja svoju djelatnost u skladu sa Zakonom o zapošljavanju i ostvarivanju prava iz osiguranja od nezaposlenosti³, propisima iz oblasti rada, zdravstvenog, penzijskog i invalidskog osiguranja, socijalne zaštite i dr. Navedenim Zakonom propisano je da Zavod za zapošljavanje, kao nosioc pojedinih poslova zapošljavanja, obavlja sledeće poslove zapošljavanja:

- 1) informisanje o mogućnostima i uslovima za zapošljavanje;

³ Zakon o zapošljavanju i ostvarivanju prava iz osiguranja od nezaposlenosti – Br. 01-752/2 - 15. mart 2010. – sl. list 14/2010. Izmjene i dopune Zakona o zapošljavanju i ostvarivanju prava iz osiguranja od nezaposlenosti – Br. 01-995/2 – 30. jul 2012. – sl.list 45/2012.

- 2) posredovanje u zapošljavanju⁴;
- 3) profesionalna orijentacija i savjetovanje o planiranju karijere;
- 4) obrazovanje i osposobljavanje odraslih;
- 5) profesionalna rehabilitacija teže zapošljivih lica;
- 6) javni radovi;
- 7) posredovanje u zapošljavanju građana Crne Gore u inostranstvu, u skladu sa posebnim zakonom;
- 8) izdavanje radne dozvole strancu, u skladu sa posebnim zakonom⁵;
- 9) sprovođenje drugih mjera aktivne politike zapošljavanja.

Zavod za zapošljavanje, pored poslova zapošljavanja, obavlja i poslove:

- 1) obezbjeđivanje prava iz osiguranja od nezaposlenosti i drugih prava u skladu sa zakonom,
- 2) vođenje evidencija u oblasti zapošljavanja, u skladu sa zakonom⁶;
- 3) istraživanje kretanja na tržištu rada i priprema analitičke i informativne osnove za utvrđivanje politike zapošljavanja;
- 4) sprovođenje međunarodnih ugovora o zapošljavanju;
- 5) saradnja sa poslodavcima, obrazovnim ustanovama i drugim pravnim ili fizičkim licima u sprovođenju poslova zapošljavanja;
- 6) saradnja u oblasti zapošljavanja na međunarodnom planu;
- 7) drugi poslovi u oblasti zapošljavanja, u skladu sa zakonom i drugim propisima.

Zavod za zapošljavanje u svim opštinama u Crnoj Gori ima organizacione jedinice – područne jedinice, koji su povezani sa Centralnom službom. Nezaposlena lica se prijavljuju – registruju u područnim jedinicama prema mjestu prebivališta. U svim područnim jedinicama, na jedinstven način, primjenjuje se propisana tehnologija rada sa nezaposlenim licima, vrši se njihovo evidentiranje i upis u registar nezaposlenih lica.

Zavod za zapošljavanje, u cilju vođenja preciznih, sistematizovanih i blagovremenih evidencija iz oblasti rada koristi aplikativne programe koje su dio iste mreže i koji se svakodnevno ažuriraju. Ova mreža se sastoji od:

- **Evidencija nezaposlenih lica**, u kojoj se prikupljaju podaci o nezaposlenim licima koji se odnose na radno iskustvo, obrazovanje, profesionalna usmjeravanja, i druge informacije neophodne za posredovanja u zapošljavanju između Zavoda, nezaposlenog i poslodavaca;
- **Statistika i izvještavanje**, posjeduje podatke o nezaposlenim licima koji su se prijavili Zavodu poslednjih dvadesetak godina, omogućava davanje pregleda o ponudi i tražnji za nezaposlenim licima po različitim parametrima (kvalifikaciona struktura, pol, starost, regionalna struktura itd.);

⁴ Posredovanje u zapošljavanju je pružanje stručne pomoći u povezivanju lica koje traži zaposlenje, odnosno promjenu zaposlenja i poslodavca, radi zaključivanja ugovora o radu, u skladu sa posebnim zakonom

⁵ Zakon o zapošljavanju i radu stranaca ("Sl. list CG" br. 22/08 i 32/11)

⁶ Zakonom o evidencijama iz oblasti rada i zapošljavanja ("Sl. list RCG", br. 69/2003)

- **Stručno osposobljavanje i prekvalifikacija**, omogućava praćenje realizacije kroz sve mjera aktivne politike zapošljavanja (programi obrazovanja i osposobljavanja, javni radovi itd.);
- **Kreditni za samozapošljavanje**, prati realizaciju Programa samozapošljavanja koji se realizuje od februara 1999. godine;
- **Evidencija slobodnih radnih mjesta**, omogućava praćenje svih slobodnih radnih mjesta koje su Zavodu prijavili poslodavci;
- **Materijalno novčana naknada nezaposlenih lica**, aplikacija kojom se prati ostvarivanje prava iz osiguranja od nezaposlenosti;
- **Poslodavci**, omogućava dobijanje podataka o saradnji poslodavaca sa Zavodom;
- **Stranci**, prati izdavanje dozvola za rad i zapošljavanje stranaca.

Sve navedene aplikacije su međusobno povezane, koriste podatke jedne iz drugih i predstavljaju jedan zaokruženi informatički sistem Zavoda za zapošljavanje. Pored redovnog prikupljanja podataka i ažuriranja sa informacijama koje se dobijaju od strane nezaposlenih i poslodavaca, ažuriranje registara se kontinuirano vrši dobijanjem informacija iz registara Poreske uprave Crne Gore, Fonda penzijsko-invalidskog osiguranja (Fond PIO), Fonda zdravstva Crne Gore itd.

3.1 Kriterijumi Registra nezaposlenih ZZZCG

Registar nezaposlenih se održava od strane Zavoda za zapošljavanje Crne Gore (ZZZCG) u skladu sa Zakonom o zapošljavanju i ostvarivanju prava iz osiguranja od nezaposlenosti, Zakonom o evidencijama iz oblasti rada i zapošljavanja. ZZZCG sprovodi različite usluge i programe zapošljavanja, kao što su: evidentiranje nezaposlenih lica, isplaćivanje naknada za nezaposlene, savjetovanje i pružanje pomoći u traženju posla, sprovođenje aktivne politike tržišta rada, kao što su obuke, subvencije zarada ili javnih radova, posredovanje prilikom zapošljavanja.

Prema Zakonu o zapošljavanju i ostvarivanju prava iz osiguranja od nezaposlenosti nezaposleno lice je lice od 15 do 67 godina života koje je crnogorski državljanin i stranac sa ličnom radnom dozvolom, koje se nalazi na evidenciji Zavoda za zapošljavanje Crne Gore, sposobno ili djelimično sposobno za rad, koje nije zasnovalo radni odnos i koje aktivno traži zaposlenje. Nezaposlenim licem ne smatra se redovan učenik, student, zaposleni kojem miruju prava iz radnog odnosa, penzioner i poljoprivrednik upisan u registar poljoprivrednika kod nadležnog organa.

3.2 Prava i obaveze nezaposlenih lica

Mjere aktivne politike zapošljavanja kreirane su da aktiviraju nezaposlene i da im pomognu da stupe u radni odnos i koriste kombinaciju "prava i obaveza". Prava su u vidu novčanih davanja i drugih prava predviđenih za podsticanje lica koja su u potrazi za poslom da se registruju na evidenciju ZZZCG kao nezaposlena lica. Obaveze su u obliku radnji koje nezaposlena lica treba da preduzmu kako bi se registrovali i

održavali registraciju. Te obaveze su definisane "individualnim planom zapošljavanja" posebno dogovorenim sa ličnim savjetodavcem iz ZZZCG.

Registracija omogućava agencijama za zapošljavanje da odmah ponude nezaposlenim licima sva raspoloživa radna mjesta, savjetovanje za posao i samu pomoć prilikom traženja posla, čime se skraćuje vrijeme prelaska sa jednog posla na drugi. Stoga ZZZCG klasifikuje nezaposlene u različite kategorije, tako da poseban skup seminara ili programa može biti organizovan za svaku od ovih kategorija.

Zavod za zapošljavanje vodi evidenciju o nezaposlenom licu koje ima obavezu da:

- 1) aktivno traži zaposlenje⁷;
- 2) izvršava obaveze utvrđene individualnim planom zapošljavanja⁸;
- 3) učestvuje u mjerama aktivne politike zapošljavanja⁹, u skladu sa zakonom, opštim aktom Zavoda i individualnim planom zapošljavanja;
- 4) prihvati odgovarajuće zaposlenje¹⁰, u skladu sa zakonom i individualnim planom zapošljavanja;
- 5) se lično javlja Zavodu, radi informisanja o mogućnostima i uslovima zaposlenja i posredovanja u zapošljavanju, na svaki poziv Zavoda, a najmanje jednom u dva mjeseca, odnosno korisnik novčane naknade jednom mjesečno;
- 6) obavijesti Zavod o svakoj promjeni koja utiče na sticanje ili gubljenje prava ili obaveza po ovom zakonu, a najkasnije osam dana od nastanka promjene;
- 7) ispunjava druge obaveze koje ima po zakonu, opštem aktu Zavoda i individualnom planu zapošljavanja.

Nezaposleno lice ima pravo da:

- 1) se informiše kod Zavoda o mogućnostima i uslovima za zapošljavanje;
- 2) besplatno koristi usluge Zavoda;
- 3) sa Zavodom utvrdi individualni plan zapošljavanja;
- 4) učestvuje u programima i mjerama aktivne politike zapošljavanja, u skladu sa individualnim planom zapošljavanja;
- 5) ostvari novčanu naknadu za vrijeme nezaposlenosti u skladu sa zakonom;
- 6) ostvari novčanu pomoć za vrijeme obrazovanja, osposobljavanja, profesionalne rehabilitacije teže zapošljivih lica i uključivanja u druge mjere usmjerene na povećanje zaposlenosti, odnosno smanjenje nezaposlenosti, u skladu sa opštim aktom Zavoda.

⁷ Pod **aktivnim traženjem zaposlenja** podrazumijeva se uredno ispunjavanje obaveza lica koje traži zaposlenje, u skladu sa zakonom i individualnim planom zapošljavanja

⁸ **Individualni plan zapošljavanja** je dogovor između nosilaca zapošljavanja i nezaposlenog o aktivnostima nezaposlenog kod traženja posla i uključivanja u mjere aktivne politike zapošljavanja. Individualni plan zapošljavanja se u skladu sa novim saznanjima i promijenjenim okolnostima na tržištu rada dopunjuje i mijenja.

⁹ **Aktivna politika zapošljavanja** su planovi, programi i mjere usmjerene ka povećanju zaposlenosti, odnosno smanjenju nezaposlenosti.

¹⁰ **Odgovarajuće zaposlenje** je zaposlenje u vrsti i stepenu stručne spreme, odnosno nivou obrazovanja i zanimanja.

Teže zapošljivo lice¹¹ ima prednost u sprovođenju pojedinih mjera aktivne politike zapošljavanja.

Zavod za zapošljavanje prestaje da vodi evidenciju o nezaposlenom licu ako:

- 1) zaključi ugovor o radu, u skladu sa zakonom;
- 2) se odjavi iz evidencije;
- 3) odbije uključivanje ili ne izvršava obaveze utvrđene ugovorom o uključivanju u program aktivne politike zapošljavanja;
- 4) postane vlasnik ili većinski suvlasnik privrednog društva;
- 5) postane preduzetnik;
- 6) odbije odgovarajuće zaposlenje;
- 7) nije dao tačne podatke o ispunjavanju uslova za sticanje statusa lica koje traži zaposlenje;
- 8) navršši 67 godina života i 15 godina staža osiguranja, osim ako koristi novčanu naknadu do isteka korišćenja prava na naknadu;
- 9) ostvari pravo na penziju, u skladu sa posebnim zakonom;
- 10) postane potpuno nesposoban za rad;
- 11) ode na izdržavanje kazne zatvora u trajanju dužem od šest mjeseci;
- 12) aktivno ne traži zaposlenje;
- 13) nije na raspolaganju za zaposlenje¹²;
- 14) radi suprotno propisima o radu;
- 15) postane osiguranik - poljoprivrednik, odnosno sveštenik i vjerski službenik, kao i monah i monahinja u skladu sa Zakonom o penzijskom i invalidskom osiguranju ("Sl. list RCG", br. 54/03, 39/04, 61/04, 79/04, 81/04, 14/07, 47/07, i "Sl. list CG", br. 79/08, 14/10, 78/10, 66/12 i 38/13);
- 16) se ne prijavi u evidenciju područnoj jedinici Zavoda u propisanom roku, a to ne opravda u roku od 30 dana na način propisan aktom Zavoda.

Kroz navedene razloge prestanka vođenja evidencije uočava se da pojedina nezaposlena lica rješavaju problem nezaposlenosti putem zapošljavanja, pokretanja sopstvenog biznisa ili penzionisanja, dok su ostala lica i dalje nezaposlena, ali prema Zakonu o zapošljavanju i ostvarivanju prava iz osiguranja od nezaposlenosti nemaju status nezaposlenog lica kao aktivnog tražioca zaposlenja i ne uključuje se prilikom izračunavanja registrovane stope nezaposlenosti.

¹¹ **Teže zapošljivo lice** je nezaposleno lice koje, zbog različitih smetnji (zdravstvene smetnje, nedovoljno ili neodgovarajuće obrazovanje, sociodemografske karakteristike i dr.), nije konkurentno na tržištu rada i teže nalazi zaposlenje.

¹² **Raspolaganje za zaposlenje** je dostupnost nezaposlenog lica na adresi njegovog prebivališta ili na drugoj dogovorenoj adresi svakog radnog dana u određeno vrijeme

Tabela 2 prikazuje spisak nekoliko specifičnih razloga koji iniciraju registraciju nezaposlenih lica kod ZZZCG.

Tabela 2

Vrsta prava	Pravila
Učešće i korist politike aktivnog tržišta rada	Svi registrovani nezaposleni
Naknade/benefiti za nezaposlene/penzijsko i zdravstveno osiguranje	Nezaposleni imaju pravo na novčanu naknadu, od 3 do 12 mjeseci u zavisnosti od dužine trajanja prethodnog registrovanog posla. Novčana naknada iznosi 40% od minimalne zarade utvrđene Opštim kolektivnim ugovorom. Penzijsko, zdravstveno osiguranje i porezi su takođe obezbijeđeni. Neke specifične kategorije mogu imati novčane naknade i duže od jedne godine, ili mogu imati pravo na državnu ili socijalnu pomoć. Pravo je utvrđeno propisom: potrebno je 12 mjeseci neprekidnog rada ili najmanje 18 meseci prethodnog radnog iskustva
Porodična socijalna pomoć	Dobija se od centara za socijalni rad, ali ta lica moraju biti registrovana kao nezaposleni u Registru ZZZCG
Zdravstveno osiguranje	Nezaposleni imaju pravo na zdravstveno osiguranje za njih i za članove njihove porodice (nezaposlena supruga i djeca do 25 godina). Za one koji nijesu osigurani po drugom osnovu ili preko zaposlenog člana porodice, čak i za ona lica koja su zapravo neaktivna ili neformalno zaposlena.
Plata/ isplata za učešće u državnim javnim radovima	Javni radovi se realizuju u saradnji sa lokalnim samoupravama, opštinskim preduzećima i nevladinim sektorom
Naknade za porodiljsko odsustvo	Produženi period novčanih naknada za majčinstvo
Refundiranje troškova preseljenja	Propisano zakonom. Samo jednom mogućnost preseljenja u drugi grad radi nalaženja novog posla
Krediti za samozapošljavanje	Od 5 000 do 15 000 eura
Da bi se obezbijedio novi posao	Čak i ako imaju posao

roj osoba registrovanih kao lica koja aktivno traže zaposlenje je najčešće korišćena referenca prilikom analize tržišta rada na nacionalnom ili regionalnom nivou, i mjerilo stope nezaposlenosti koju objavljuje ZZZCG. Podaci se objavljuju kontinuirano na sajtu i ustupaju korisnicima za specifične analize.

Kao što je već rečeno relevantnost registrovane stope nezaposlenosti zavisi od ažurnosti i tačnosti podataka o zaposlenosti i o nezaposlenosti. U postojećim

okolnostima i jedan (zaposlenost) i drugi (nezaposlenost) do kraja ne ispunjavaju taj osnovni polazni zahtjev. Ovo zbog toga što se na evidencijama Zavoda, i pored nastojanja da su one sa stanovišta statusnog određenja nezaposlenosti nesporne, još uvijek nalazi određeni broj lica kod kojih je takav status sporan („rad na crno“, poljoprivrednici i studenti koji po osnovu statusa nezaposlenosti ostvaruju pravo na zdravstveno osiguranje, korisnici prava materijalnog obezbjeđenja porodice itd.). Takođe, registrovana zaposlenost obuhvata i dio nerezidentne radne snage što dovodi u pitanje korektnost tog podatka i njegovog korišćenja za utvrđivanje registrovane stope nezaposlenosti. Uz to i ažurnost podataka o zaposlenosti dinamički zaostaje za ažurnošću podataka o nezaposlenosti, koja se, praktično, može utvrditi u dan.

Prema tome osnovni preduslov za utvrđivanje relevantne stope registrovane nezaposlenosti je obezbjeđivanje većeg stepena ažuriranja podataka o zaposlenosti kroz sistem objedinjene registracije poreskih obveznika, obveznika doprinosa i osiguranika¹³, odnosno prijavljivanja zaposlenih lica na obavezne vidove osiguranja, i za razdvajanje nerezidentne od domaće radne snage kao i utvrđivanje više modaliteta tih evidencija (po opštinama, po polu, starosnim grupama, stepenu stručne spreme itd.). Istovremeno sa tim Zavod će nastojati da kroz primjenu međunarodnih standarda koji se odnose ne statusno određene nezaposlenosti utvrdi što je moguće veću relevantnost tog podatka.

4. Ključne razlike anketne i registrovane nezaposlenosti

Pored svih mogućih mjernih razlika koje utiču na oba izvora, postoji i nekoliko konceptualnih razlika u definiciji nezaposlenosti koje utiču na uporedivost podataka (vidi tabelu 3).

Tabela 3 – Ključne razlike anketne i registrovane nezaposlenosti

	Anketna nezaposlenost (ARS)	Registrovana nezaposlenost
Zasnovano na	uzorku od 2730 domaćinstava svakog kvartala	Registru nezaposlenih lica koji vodi ZZZCG
Godine	Starosne dobi 15 – 74	Starosne dobi 15 – 67
Referentno stanovništvo	Ciljna populacija u ARS-u u Crnoj Gori je definisana prema propisima ILO i EUROSTAT-a (kriterijum 12 mjeseci prema evropskom sistemu nacionalnih računa-ESA95 (vidi definiciju pod tačkom 2.5 - Klasifikacija radne snage prema Anketi o radnoj snazi)	Crnogorski državljani i stranci sa ličnom radnom dozvolom, koji se nalaze na evidenciji ZZZ
Domaćinstva i institucije (kolektivna domaćinstva)	Pokriva samo lica koja borave u privatnim domaćinstvima	Pokriva sva lica koja ispunjavaju zakonski uslov da se evidentiraju u registar nezaposlenih lica.

¹³ Zakon o objedinjenoj registraciji i sistemu izvještavanja o obračunu i naplati poreza i doprinosa (“Sl. list RCG”, br. 29/05), i Pravilnik o obliku i sadržini jedinstvene prijave za registraciju poreskih obveznika, obveznika doprinosa i osiguranika u Centralni registar (“Sl. list CG”, br. 10/10 i 32/10).

Referentni period	Posebni referentni periodi (prema objašnjenjima EUROSTAT-a)	Posebni referentni periodi (prema Zakonu o nezaposlenosti i propisima ZZZCG)
Definicija	Međunarodna definicija prema MOR-u i EUROSTAT-u.	Definicija u skladu sa nacionalnim zakonom o zapošljavanju za potrebe politike tržišta rada (naknade za nezaposlenost, socijalna pomoć, zdravstveno osiguranje, aktivne politike, itd.)
Šta mjere	Anketom o radnoj snazi prikupljaju se podaci o ekonomski aktivnom stanovništvu ili o radnoj snazi u Crnoj Gori prema preporukama MOR-u. Glavne kategorije koje se istražuju su ukupna zaposlenost, nezaposlenost te demografske, obrazovne, socio-ekonomske i druge karakteristike.	Mjere broj registrovanih lica na evidenciji ZZZCG
Na šta se mjerenje odnosi	Mjeri stanje na tržištu rada. Koristi se za analizu dugoročnih i srednjoročnih trendova na tržištu rada	Za analizu kretanja i predviđanja ponude i potražnje radne snage na tržištu rada
Objavljivanje podataka	Kvartalni i godišnji prosjek.	Nedjeljni, mjesečni, kvartalni i godišnji podaci. Sve mjere u ovom trenutku odnose se na kraj referentnog perioda. Prosjek se takođe može izračunati.
Kvalitet	Uzoračka greška se odnosi na (smanjenu) preciznost dobijenog podatka.	Ne podliježe greškama uzorkovanja
Mogući nedovoljni / prekomjerni problemi procjene	Ne dobijanje odgovora, ne uspostavljanje kontakta sa domaćinstvom (neodaziv). Prekomjerna procjena nezaposlenih lica koja se lakše pronalaze i intervjuišu. Nedovoljna procjena zaposlenih lica (naročito onih u neformalnom sektoru)	Neki nezaposleni se ni ne trude da se registruju: a) nedovoljno procjenjivanje nezaposlenosti mladih od 15-24 (mali broj ljudi registrovanih jer su nekvalifikovani), b) lica koja nikada nijesu radila ili nijesu skorije radila, c) lica se nalaze u obrazovnom sistemu. Prekomjerna procjena zbog ljudi sa neformalnim ili kratkim zaposlenjima, koji to ne prijavljuju i potražuju naknade.
Preciznost kod malih oblasti	Manja preciznost za male oblasti kao što su starosne grupe po regionu, zbog greške uzorkovanja	Visoka preciznost čak i za male oblasti kao što su opštine i male starosne grupe.

Koncepcijske razlike kod podataka o nezaposlenosti, koje pružaju ova dva izvora, su takođe uočljive prema šemi na slici 3. U nastavku se nalazi opis nekih grupa stanovništva koje čine ovu razliku.

[A] Lica koja su klasifikovana kao nezaposlena prema MOR-u u ARS-u i lica iz Registra nezaposlenosti ZZZCG koja aktivno traže posao

- To su sva lica koja u isto vrijeme i u istom periodu posjeduju sve uslove da budu klasifikovana kao nezaposlena lica prema MOR-u i lica iz Registra nezaposlenosti ZZZCG koja aktivno traže posao.

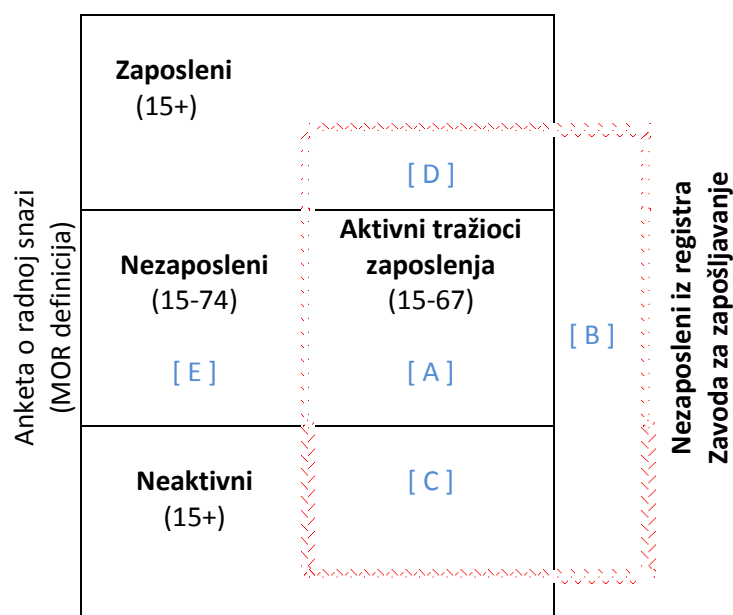
[B] Lica koja nijesu ciljna populacije u ARS i lica iz Registra nezaposlenosti ZZZCG koja aktivno traže posao

- Crnogorski državljani nastanjeni u kolektivnim domaćinstvima ili instituciji;
- Stranci sa privremenom radnom dozvolom.

[C] Lica koji su klasifikovana kao neaktivna prema MOR-u u ARS-u i lica iz Registra nezaposlenosti ZZZCG koja aktivno traže posao

- Poljoprivredni proizvođači, ukoliko ne prodaju svoje proizvode, već ih koriste za sopstvenu potrošnju;
- Korisnici porodičnog socijalnog osiguranja koje daju centri za socijalni rad;
- Registrovani nezaposleni moraju se redovno prijavljivati u biroima rada ZZZCG svaka dva mjeseca kako bi produžavali registraciju (korisnici novčane nakande svakog mjeseca). Ukoliko tokom 4 nedelje referentnog perioda nezaposleno lice prema MOR-u nije dolazilo u kancelariju za zapošljavanje kako bi se raspitalo za posao¹⁴, a nije primjenjivalo ni druge metode aktivnog traženja posla, ono se ne može više smatrati nezaposlenim prema definiciji MOR-a.

sl. 3 – Prikaz konceptualnih razlika anketne i registrovane nezaposlenosti

[D] Lica koja su klasifikovana kao zaposlena prema MOR-u u ARS-u i lica iz Registra nezaposlenosti ZZZCG koja aktivno traže posao

- Lica koja rade u neformalnom sektoru (rad na crno ili siva ekonomija), ne ulaze u Registar zaposlenih u Poreskoj upravi;

¹⁴ Napomena da se dolazak u kancelarije Zavoda za zapošljavanje smatra kao metod aktivnog traženja posla samo ako je cilj posjete bio da se pronađe posao. Vidjeti definiciju ILO nezaposlenosti pod tačkom 2.5 Klasifikacija radne snage prema Anketi o radnoj snazi.

- Lica sa kratkim zaposlenjima, čak i onim u trajanju od jednog sata, koja ne prijavljuju svoju djelatnost ZZZCG;
- Poljoprivredni proizvođači koji prodaju sve ili dio svojih proizvoda, ali nijesu upisani u Registar poljoprivrednih proizvođača kod nadležnog organa, mogu se registrovati i održavati registraciju kao lica iz Registra nezaposlenosti ZZZCG koja aktivno traže posao;
- Lica odsutna sa posla zbog prinudnog odsustva, čije odsustvo je kraće od 3 mjeseca, klasifikovana su prema MOR-u kao zaposleni, ali mogu se registrovati i održavati registraciju kao lica iz Registra nezaposlenosti ZZZCG koja aktivno traže posao;
- U nekim slučajevima, pripravnici (program stručnog osposobljavanja) sa visokim nivoom obrazovanja su registrovani kao nezaposleni kod ZZZCG, ali imaju plaćen posao, čime se prema ARS-u klasifikuju kao MOR zaposleni.

[E] Lica klasifikovana kao nezaposlena prema MOR-u u ARS-u i lica iz Registra nezaposlenosti ZZZCG koja nijesu aktivna u traženju posla

- Lica starosne dobi 68-74 godina mogu se klasifikovati kao nezaposleni prema MOR-u u ARS-u, ali nemaju pravo na registraciju kao lica iz Registra nezaposlenosti ZZZCG koja aktivno traže posao;
- Redovni studenti mogu biti nezaposleni prema definiciji MOR-a, ali ne ispunjavaju uslove za registraciju kao nezaposleni u ZZZCG;
- Penzioneri mogu biti nezaposleni prema MOR-u u ARS-u, ali ne ispunjavaju uslove za registraciju kao nezaposleni u ZZZCG;
- Veliki broj dugoročno nezaposlenih lica koja su bila aktivna u traženju posla, a koja su već iskoristila svoje pravo na novčanu naknadu;
- Mnoga lica koja su imala redovan posao u prošlosti, ali samo na nekoliko mjeseci, i na taj način nemaju dovoljno staža (nepodobni) da potražuju novčanu naknadu ili druge benefite za nezaposlene;
- Lica izbrisana iz Registra nezaposlenih i koja, prema pravilima ZZZCG, moraju da čekaju 6 mjeseci da bi ponovo bila prijavljena kao lica koja aktivno traže posao;
- Sva lica koja nemaju interes za naknadu za nezaposlene: a) oni koji već imaju pravo na zdravstveno osiguranje od drugog zaposlenog člana domaćinstva, b) osobe sa porodičnim ili ličnim primanjima dovoljnim da ih izdržavaju dok su u potrazi za novim poslom, c) ostali.

Kao i u mnogim drugim zemljama ova dva koncepta nezaposlenosti bitno se razlikuju. Moguće je da veliki broj nezaposlenih prema MOR-u nije registrovan kao lica iz Registra nezaposlenosti ZZZCG koja aktivno traže posao, a značajan broj Registrovanih nezaposlenih nijesu i nezaposleni prema definiciji MOR-a, već su klasifikovani kao zaposleni ili neaktivni prema definiciji MOR-a.

5. Kako Zavod za statistiku i Zavod za zapošljavanje izračunavaju stopu nezaposlenosti

Stopa nezaposlenosti, kao jedan od glavnih indikatora za razumijevanje strukture i trendova na tržištu rada, predstavlja odnos broja nezaposlenih i aktivnog stanovništva (kao zbir zaposlenih i nezaposlenih).

$$\text{Stopa nezaposlenosti} = \frac{\text{Nezaposleni}}{\text{Aktivna populacija}} \times 100 = \frac{\text{Nezaposleni}}{\text{Zaposleni} + \text{Nezaposleni}} \times 100 \quad (1)$$

Relevantnost stope nezaposlenosti zavisi od ažurnosti i preciznosti podataka o zaposlenosti i nezaposlenosti. Stopa nezaposlenosti može da se mjeri odvojeno za muškarce i žene, za osobe različitih starosnih grupa, sa različitim nivoima obrazovanja, kao i za različite regione unutar zemlje. Važno je da su i skup zaposlenih i skup nezaposlenih izvedeni istom metodologijom, da se odnose na istu populaciju, i da imaju isti referentni period (s obzirom da oba imaju veoma visok sezonski obrazac).

Stopa nezaposlenosti prema MOR-u se izračunava prema formuli (2) i koristeći skupove dobijene istom metodom, po istoj anketi (Popis stanovništva, domaćinstava i stanova i kvartalni ARS) i sa doslednom klasifikacijom, gdje su zaposleni i nezaposleni međusobno isključive grupe.

$$\text{Stopa nezaposlenosti prema MOR} - u = \frac{\text{MOR nezaposleni}}{\text{MOR zaposleni} + \text{MOR nezaposleni}} \times 100 \quad (2)$$

Stopa Registrovane nezaposlenosti¹⁵ u Crnoj Gori se izračunava od strane ZZZCG koristeći registrovanu nezaposlenost kao brojilac (Formula 3) i aktivno stanovništvo iz Popisa stanovništva, domaćinstava i stanova kao imenilac.

Studija koju je naručio ZZZCG, a koja datira iz jula 2007. godine, pokazala je da su stopa izračunata kroz ovu studiju i stopa koju ZZZCG izračunava, koristeći formulu 3, gotovo identične¹⁶.

$$\text{Reg. stopa nezaposlenosti} = \frac{\text{Reg. nezaposlenost}}{\text{Aktivno stanovništvo iz Popisa 2011}} \times 100 \quad (3)$$

¹⁵ Stopa Registrovane nezaposlenosti se obračunava prema određenim nacionalnim kriterijuma u nekoliko drugih evropskih zemalja, među kojima i: Austrija, Češka, Nemačka, Slovenija, Španija.

¹⁶ Kako bi se provjerila ispravnost ovog pristupa, u prvoj nedjelji jula 2007. godine, Institut za strateške studije i projekcije je u ime Zavoda za zapošljavanje sproveo anketu "Radna snaga i zaposlenost u Crnoj Gori". Prema istraživanju stopa nezaposlenosti za uzrast od 15 do 65 godina bila je 12,6 %, što je slično stopi nezaposlenosti koja se utvrđuje na ovaj način od strane Zavoda za zapošljavanje (12,58 %).

6. Alternativno mjerenje stopa Registrovane nezaposlenosti

U metodologiji koju koristi ZZZCG za računanje stope registrovane nezaposlenosti isti imenilac se koristio nekoliko godina, i na taj način se nije odražavala sezonalnost. Pored toga, korišćeni podaci su dobijeni zahvaljujući različitim metodama i bili su prikupljeni za različite namjene. Važno je napomenuti da su u podacima iz "Popis stanovništva, domaćinstava i stanova iz 2011" o zaposlenosti i nezaposlenosti dobijeni pomoću istih definicija MOR-a koje su trenutno primjenjene u ARS-u, te se samim tim ne mogu uporediti sa konceptom registrovane nezaposlenosti (vidi sliku 3 u Priručniku).

Formula 4 predstavlja alternativni način da se izračuna stopa registrovane nezaposlenosti, slično formuli (3). Iako se u ovom slučaju i brojilac i imenilac mogu odnositi na isti kvartalni ili jednogodišnji period, iz istih razloga kao u prethodnoj formuli, ovaj metod se ne preporučuje.

$$\text{Stopa Reg. nezaposlenosti} = \frac{\text{Reg. nezaposleni}}{\text{Aktivna populacija iz ARS}} \times 100 \quad (4)$$

Drugi način izračunavanja stope registrovane nezaposlenosti naveden je u jednačini (5) gdje je imenilac zbir zaposlenosti prema MOR-u i registrovane nezaposlenosti, i gdje se dvije vrijednosti odnose na drugačiji koncept i prikupljene su putem različitih metoda i za različite namjene. U ovom slučaju takođe postoji velika vjerovatnoća da se ove dvije grupe djelimično preklapaju, i da su na taj način dva puta računane u imeniocu.

$$\text{Stopa reg. nezaposlenosti} = \frac{\text{Registrovani nezaposleni}}{\text{MOR zaposleni} + \text{Reg. nezaposleni}} \times 100 \quad (5)$$

Ipak, jednačine (4) i (5) imaju drugi nedostatak, a to je da su skupovi proizvedeni od strane različitih institucija sa različitom učestalošću, pa se stoga blagovremeno objavljivanje mjesečne registrovane stope nezaposlenosti ne može garantovati. Tačnije, ovi skupovi prema MOR-u su dostupni samo na kvartalnim osnovama i objavljuju se oko 75 dana nakon referentnog perioda. Sa druge strane, registrovani podaci se ažuriraju svakodnevno i objavljuju na nedeljnim i mjesečnim osnovama otprilike 20 dana nakon završetka referentnog perioda.

Na osnovu analiza došlo se do zaključka da je najbolje rješenje za računanje stope Registrovane nezaposlenosti u Crnoj Gori jednačina (6).

$$\text{Stopa reg. nezaposlenosti} = \frac{\text{Reg. nezaposleni (starosti 15-67)}}{\text{Reg. zaposleni (starosti 15-67)} + \text{Reg. nezaposleni (starosti 15-67)}} \times 100 \quad (6)$$

U ovom slučaju i nivo zaposlenih i nezaposlenih su izvedeni iz registara, iako održavani od strane različitih institucija i za različite namjene. Registrovana

zaposlenost je u stvari izvedena iz Centralnog registra Poreske uprave i sadrži samo formalna zaposlenja. Ova dva skupa se u principu ne preklapaju, jer se lični podaci iz Centralnog registra Poreske uprave o licima koja su postala formalno zaposlena dostavljaju Zavodu za zapošljavanje svakog mjeseca, kako bi se omogućilo njihovo brisanje iz Registra nezaposlenih lica koja aktivno traže posao.

Registrovana zaposlenost obuhvata sve osobe koje su potpisale ugovor o radu sa kompanijom, institucijom/organizacijom, ili sa individualnim poslodavcem, bez obzira na to da li su zaposleni na neodređeni ili na određeni period i da li rade puno ili skraćeno radno vrijeme. Od januara 2009. godine, ona takođe sadrži podatke stranaca zaposlenih u Crnoj Gori¹⁷. Podatke o registrovanoj zaposlenosti na mjesečnom i godišnjem nivou, po djelatnostima i opštinama objavljuje Monstat na osnovu podataka dobijenih od Poreske uprave.

Upotreba formule (6) ima i nekoliko drugih prednosti:

- Oba registra se ažuriraju sa mjesečnom učestalošću, dajući mogućnost da se objavi mjesečna stopa nezaposlenosti u roku od 20 dana od kraja meseca. Na taj način su osigurane relevantnost, pravovremenost i preciznost podataka o zaposlenosti i nezaposlenosti.
- Time što su sve vrijednosti izvedene iz registrovanih podataka njihov kvalitet bi trebalo da bude visok, čak i kada se odnosi na male oblasti. Ovaj kvalitet će pružiti mogućnost ZZZCG da izračuna i objavi stopu Registrovane nezaposlenosti za različite podgrupe, kao što su: kumulativno za starosnu grupu od 15 do 67 godina, posebno za određene starosne grupe (npr. mladi ispod 25 godina), prema polu, po regionima, po opštinama. Ovom metodom bi bilo moguće da se izračunaju odvojeno stope za "nerezidentnu radnu snagu" i za "rezidentnu radnu snagu"¹⁸ jer oba izvora sadrže i identifikuju ove posebne podgrupe.

Obračun stope registrovane nezaposlenosti prema formuli (6) će biti moguće primjeniti kada inputi potrebni za njen obračun budu dostupni iz organa uprave nadležnog za vođenje Centralnog registra obveznika i osiguranika (CROO).¹⁹

7. Različite mjere za različite svrhe: kada koristiti koju?

Svaki od ova dva koncepta nezaposlenosti (baziran na ARS-u i Registru) ima svoju ulogu i specifičan obim primjena u analizi tržišta rada i prognoziranju. Nijedan od ova dva koncepta ne može biti zamijenjen drugim. Naprotiv, ove mjere se dopunjuju.

¹⁷ Stranci mogu biti zaposleni, odnosno, mogu raditi u Crnoj Gori, pod uslovima utvrđenim zakonom, kolektivnim ugovorom, ratifikovanim i objavljenim međunarodnih sporazumima i opštim pravilima međunarodnog prava.

¹⁸ Definisano prema međunarodno usklađenim kriterijumima o boravku od 12 mjeseci.

¹⁹ Zakon o objedinjenoj registraciji i sistemu izveštavanja o obračunu i naplati poreza i doprinosa („Sl. list RCG“ br 29/05) i Pravilnik o obliku i sadržini jedinstvene prijave za registraciju poreskih obveznika, obveznika doprinosa i osiguranika u Centralni registar („Sl. list CG“ br 45/08; 32/10)

ARS može mjeriti pojedinačni udio na tržištu rada u širem smislu i sa različitim stepenom, a ne samo da dobija podatke o nezaposlenosti (na primjer: zaposlenost, nedovoljna zaposlenost nedovoljno zapošljavanje, i grupe koje zadovoljavaju neke, ali ne i sve zahtjeve u definiciji nezaposlenosti²⁰).

Stopa nezaposlenosti zasnovana na ARS-u je odgovarajuća mjera nivoa nezaposlenosti na tržištu rada i ona je međunarodno uporediva. Prilikom izračunavanja registrovane stope nezaposlenosti svaka zemlja primjenjuje različiti zakon o zapošljavanju koji propisuju način evidentiranja nezaposlenih lica, tako da je stopa nezaposlenosti manje međunarodno uporediva.

Anketna stopa nezaposlenosti i, uopštenije, definicija nezaposlenosti po Međunarodnoj organizaciji rada (zajedno sa drugim rezultatima ankete) se koristi:

- za mjerenje trendova na tržištu rada,
- kao pokazatelj društveno-ekonomskog blagostanja,
- za analizu dugoročnih i srednjoročnih trendova na tržištu rada,
- za analizu položaja različitih društveno - demografskih grupa na tržištu rada (definisanih prema starosti, polu, obrazovanju, regionu, prethodnom radnom iskustvu, itd.), a naročito za identifikovanje faktora po nezaposlenosti i dugoročnu nezaposlenost i praćenje njihovog uticaja,
- za analizu tokova tržišta rada između zaposlenosti, nezaposlenosti i neaktivnosti,
- za analizu aktivnosti prilikom traženja posla, kao i razlozi za neaktivnost (potreba za više podataka o neaktivnosti, prema starosnoj grupi, polu, vrsti neaktivnosti, invalidnosti, prema tome da li su penzioneri, nezainteresovani, obeshrabreni, studenti, i prema nivou obrazovanja),
- generalno, kada je bitno da se analizira nezaposlenost u vezi sa bilo kojom drugom informacijom prikupljenom kroz isti upitnik na individualnom nivou i nivou domaćinstva.

Stopa registrovane nezaposlenosti i drugi podaci vezani za registrovanu nezaposlenost (broj novoregistrovanih nezaposlenih lica i slobodnih radnih mjesta, odnos ukupnog broja registrovanih nezaposlenih lica i broja registrovanih slobodnih radnih mjesta, broj registrovanih nezaposlenih lica koja su našla posao) imaju manju međunarodnu uporedivost zbog određenih pravila za registraciju unutar tih zemalja, ali se mogu koristiti za sledeće:

- Mjerenje broja lica čija situacija zapošljavanja je takva da ispunjavaju kriterijume za dobijanje državne pomoći,
- U edukativne svrhe, šema obuke, prilagođena politika,
- Za analizu kratkoročnih kretanja i kratkoročnih predviđanja ponude i potražnje radne snage (naročito, jer su podaci registracije jedini podaci o ponudi i potražnji radne snage dostupni na mjesečnom nivou, i od velikog su značaja za dobijanje ranih signala o važnim dešavanjima na tržištu rada),

²⁰ Od 2012. Eurostat je počeo da izračunava i objavljuje dopunske mjere stope nezaposlenosti

- Za analizu ponude i potražnje radne snage na nivou opština,
- Za analizu uticaja politike tržišta rada i projekata,
- Za analizu uticaja promjena kriterijuma za sticanje prava na beneficije, zdravstveno osiguranje i socijalno osiguranje,
- Podaci o registrovanoj nezaposlenosti zajedno sa kvartalnim anketnim podacima se koriste za mjesečne kalkulacije sezonske stope nezaposlenosti u zemljama EU²¹.

8. Glavni zaključci i preporuke

Radna grupa je došla do sljedećih zaključaka:

Nijedan od ova dva koncepta ne može biti zamenjen drugim, naprotiv, ove mjere se međusobno dopunjuju.

Važno je da korisnici podataka razumiju razlike između ova dva koncepta nezaposlenosti i da koriste svaki od njih pravilno. Oni imaju različitu ulogu i svrhu, ali i različite prednosti i nedostatke. Međutim, zbog mnogih razlika ove dvije mjere mogu imati različite nivoe, mogu da se kreću u istom ili suprotnom smjeru, i mogu imati različite trendove.

Kao i svaki indikator zasnovan na anketi, tako je i stopa nezaposlenosti zasnovana na ARS-u izložena mjernim greškama. Stoga je potreban kontinuiran, kao i do sada napor Zavoda za statistiku kako bi se smanjile i kontrolisale ove greške. Zavod za statistiku Crne Gore se u svom radu je posvećen poštovanju principa iz Kodeksa prakse evropske statistike. Ovaj kodeks je zasnovan na 15 principa: profesionalna nezavisnost, mandate za prikupljanje podataka, adekvatnost resursa, posvećenost kvalitetu, povjerljivost statističkih podataka, nepristrasnost i objektivnost, dobra metodologija, odgovarajuće statističke procedure, smanjenje opterećenosti statističkih jedinica, ekonomičnost troškova, relevantnost, tačnost i pouzdanost, blagovremenost i preciznost, koherentnost i uporedivost i dostupni i jasni podaci.

Registrovani podaci o nezaposlenosti imaju manju međunarodnu uporedivost zbog specifičnih pravila za registraciju nezaposlenih unutar država (svaka država primjenjuje nacionalni zakon o zapošljavanju kojim su definisani različiti kriterijumi koji definišu ko je nezaposleno lice), međutim oni daju pravovremenu i preciznu mjeru kratkoročnog razvoja (promjene iz mjeseca u mjesec). Podaci o registrovanoj nezaposlenosti se mogu koristiti u Anketi o radnoj snazi:

²¹ Ovi modeli su se već koristili u nekoliko evropskih zemalja kako bi se dobila uskladena mjesečna stopa nezaposlenosti, isporučena Eurostatu za zvanične mjesečne indikatore.

- ukoliko je potrebno, za kalibraciju rezultata iz uzorka Ankete o radnoj snazi do sveobuhvatnih podataka o Registrovanoj nezaposlenosti, i na taj način smanjiti pristrasnost i pospiješiti preciznost;
- Podaci o registrovanoj nezaposlenosti zajedno sa kvartalnim anketnim podacima se koriste za mjesečne kalkulacije sezonske stope nezaposlenosti u zemljama EU²².

I Zavod za statistiku (MONSTAT) i Zavod za zapošljavanje (ZZZCG) prepoznali su potrebu za bliskijom saradnjom između svojih institucija (kao i sa Poreskom upravom Crne Gore). Intenzivnijom saradnjom bi se, što je više moguće, iskoristio njihov rad i njihovi podaci u cilju što većeg podudaranja dobijenih podataka, radi boljeg i sveobuhvatnijeg razumijevanja lokalnog tržišta rada, kao i radi uspješnog sprovođenja njihovih misija i povećanja relevantnosti i ispravnosti njihovih podataka.

U cilju poboljšanja u podacima ARS-a, Registra ZZZCG i Poreskog registra potrebno je uraditi sledeće:

a) Poboljšanja u Anketi o radnoj snazi:

- provjeriti razloge za veoma visoku varijabilnost nivoa i stopa nezaposlenosti;
- izračunavati godišnje podatke kao prosjek kvartalnih podataka (ne vršiti za cjelokupni godišnji uzorak ponovno računanje pondera);
- objavljivati podatke o neaktivnom stanovništvu po starosnim grupama;
- preduzeti korake u stvaranju dopunskih pokazatelja nezaposlenosti prema MOR-u;
- preduzeti korake u izračunavanju mjesečne nezaposlenosti prema MOR-u korišćenjem gore navedenih modela.

b) Poboljšanja u Registru ZZZCG:

- Zavod za zapošljavanje će stopu nezaposlenosti izračunavati korišćenjem formule (6), od momenta kada Poreska uprava Crne Gore obezbijedi i publikuje neophodne podatke o Registrovanoj zaposlenosti (rezidentni i nerezidentni zaposleni, polna, starosna, obrazovna struktura, zaposlenost prema opštinama itd.).

Kroz intenziviranje saradnje sa Poreskom upravom a u cilju obezbjeđenja inputa za obračun stope registrovane nezaposlenosti i to kroz sljedeće aktivnosti:

- obezbjeđivanje detaljnih podataka po opštinama, polu i starosnim grupama, prema sektorima djelatnosti (Nace Rev.2), zanimanju, vrsti

²² Ovaj metod se već koristi u nekoliko evropskih zemalja sa ciljem dobijanja usklađene mjesečne stope nezaposlenosti, isporučene Eurostatu za zvanične mjesečne indikatore

- ugovora (na određeno i neodređeno vrijeme, sa punim radnim vremenom ili skraćenim radnim vremenom);
- postojeće podatke o registrovanoj zaposlenosti obezbjediti posebno za domaću i stranu radnu snagu;
 - navedene podatke objavljivati u mjesečnoj dinamici;

9. Reference:

- Stope nezaposlenosti – prema ARS i Registrovana: Zašto se one razlikuju i zašto su nam neophodne obje? Dr Mihails Hazans (Univerzitet u Letoniji). Zabilješka pripremljena za učesnike studijske posjete crnogorskih aktera tržišta rada u Letoniji u okviru zadatka IPA 08-06 "Dobro upravljanje na tržištu rada i statistike zapošljavanja" iz projekta IPA 08-06 GOVIPA "Upravljanje tržištem rada"
- Da li stopa nezaposlenosti prema ARS i stopa Registrovane nezaposlenosti mjere isto? Da li je potrebno da ove dvije stope budu jednake ili skoro jednake?- Interni dokument. Monstat
- Zakon o zapošljavanju i sprovođenje prava osiguranja od nezaposlenosti – Br. 01-752/2 - 15. mart 2010. – Sl.list 14/2010.
- Izmjene i dopune Zakona o zapošljavanju i sprovođenje prava osiguranja od nezaposlenosti – Br. 01-995/2 – 30. jul 2012. – Sl. list 45/2012.
- Uredba Savjeta (EC) br 577/98 od 9. marta 1998. godine o organizaciji istraživanja uzorka radne snage.
- Radna dokumenta i studije Eurostata (2006), Registrovana nezaposlenost (RN) u poređenju sa nezaposlenosti (ARS), Africa Melis i Britta Lüdeke
- Svjetska banka (2011), Registracija nezaposlenosti i koristi u zemljama ECA, Arvo Kuddo, ECA Knowledge Brief, april 2011, tom 37.
- Statistika Novi Zeland (2010), Priručnik stope nezaposlenosti, Wellington: Statistika Novi Zeland